

POLITIKAI ÉS TUDOMÁNYOS ÍGÉRETEK

Enyedi Zsolt
(egyetemi tanár, CEU)

Soós Gábor és Körösenyi András (szerk.): Azt tették, amit mondtak? Választási ígéretek és teljesítésük, 2002–2006. Budapest, MTA TK PTI, 2013, 215 p.

A pártok ígéreteivel tele van a padlás. Vagy talán mégse. Valójában nagyon keveset tudunk arról, hogy a pártok tesznek-e konkrét ígéretek és ezeket tartják-e. Mint ahogy arról is csak homályos elképzeléseink vannak, hogy az ígéretek betartása segíti-e a pártokat a választási küzdelemben. Pedig ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása nélkül a demokrácia működéséről, a politikai viselkedésről és a pártstratégiákról alkotott képünk egyaránt hiányos marad. Az alábbiakban egy frissen megjelent kötet kapcsán egy olyan kutatást ismertetek és bírállok, amely válaszokat keres mindezen kérdésekre. A sajátos kiadvány, melynek alapját egy többéves kutatási program próbafázisának bemutatása adja, az internetről letölthető: http://www.mtapti.hu/uploaded_files/7822_Tordelt_kotet_honlapra.pdf.

AZ EGYES FEJEZETEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

A kötet első fejezetében Körösenyi András és Sebők Miklós összekapcsolják az ígéretek vizsgálatát a politikai képviselet irodalmával és meghatározzák a kutatás legfontosabb fogalmait. A fejezet felvázolja a főbb alternatívákat, úgymint mandátum vagy delegálás, kötött vagy szabad mandátum, pártalapú vagy individuális képviselet. A szerzők által kijelölt keret a „valamilyen mértékben kötött felhatalmazáson” és a pártok kezdeményező szerepén alapuló „pozitív mandátumelmélet gyenge változata”. Az elmélet „pozitív”, amennyiben lemond a közérdekekkel kapcsolatos normatív feltevésekről (hogy tudniillik a pártok elősegítik-e a képviseltek jólétét) és „gyenge” amennyiben az irodalomban a „mandátum” fogalma kapcsán felbukkanó előfeltételek közül is eltekint többektől (pl. tökéletes informáltság és elsőpró választási fordulat). A fejezet kijelöli, hogy az empirikus vizsgálatoknak a felhatalmazás valamint a politikai felelősség egyértelműségére, és a választók aktivitásának és informáltságának a mértékére kell fókuszálnia.

A második fejezetben Sebők Miklós és Soós Gábor az elvont fogalmi keretből kibontják az empirikus kutatási stratégia főbb elemeit és megindokolják a kötet további részében bemutatott próbakutatást. Szembeállítják a pártok által tett ígéreteket és a pártprogramokon belüli hangsúlyokat követő kutatásokat, letéve a voksukat az előbbieket mellett. Megindokolják, hogy miért a kormányzati cselekvéstől (output) és miért nem az eredménytől (outcome) teszik függővé a teljesítés mértékét. Itt fogalmazódik meg a cél, hogy a különböző ígérek teljesítésére átfogó indexet kell kidolgozni.

A következő, Soós Gábor, Papp Zsófia és Gyulai Attila által írt tanulmány a kódolás módszertanát mutatja be. Ez a fejezet is foglalkozik az ígéret- és a hangsúlykutatás különbségeivel, de típus szerint osztályozza az ígéreteket, és foglalkozik számos gyakorlati kérdéssel, így az ígérek beazonosításával, valamint a tömegmédiában felbukkanó és a pártdokumentumokban előforduló ígérek sajátosságaival. A kutatók ígéretbokrok megkülönböztetésével igyekeznek kezelni azt a tényt, hogy a pártok gyakran ismétlik, néha apróbb módosításokkal, az ígéreteiket. A fejezet javaslatokat dolgoz ki az egyértelműség és konkrétság mérésére is.

A módszerek és az elmélet első tesztelése Papp Zsófia fejezetében jelenik meg. A kötet végén az eredmények összegzése (203. oldal, 2. táblázat) nagyrészt ezen a tanulmányon alapul. A szerző elsősorban a 2002-es ígérek forrásával és konkrétségével foglalkozik. Kimutatja, hogy az MSZP-nek sok ígérete a médiában fogalmazódott meg, míg a Fidesz viszonylag részletes programmal kampányolt. Kiderül a fejezetből, hogy a 2002-es ígéreknek kisebb része volt számszerűsíthető, de több mint a fele minősül konkrétan, valamint hogy a pártok többnyire olyan feladatokat tűztek ki, amelyeket elvileg képesek is teljesíteni. Azt is megállapítja a szerző, hogy a médiában található ígérek információk tartalmukát illetően gazdagabbak, mint a programokban található; vagyis úgy tűnik, mintha az újságírók ténylegesen segítik a polgárok informálódását. Megtudjuk, hogy az ígérek kódolásának megbízhatóságát a kódolók egyetértésének mértéke jelezte.

A következő fejezetben Sebők Miklós, Dobos Gábor és Oross Dániel a teljesítés vizsgálatának módszertanát fejtik ki. Az ígéretkutatás hagyományainak megfelelően megkülönböztetnek retorikai és tesztelhető ígéreteket. Az utóbbiakhoz négyfokú skálát rendelnek, és bemutatják azt a szabálykönyvet, amelyet az empirikus kutatásban használt a kutatói team. A kutatói döntéshozatali mechanizmust feltáró folyamatábrájuk (115. oldal) egy kivételesen nagy igényvel végiggondolt empirikus projekt képét jeleníti meg. A fejezet számos példán keresztül mutatja be, hogy miképp kategorizálták a kutatók a mondatokat, például cselekvés vagy eredmény-fókuszú-e, és hogy retorikai vagy tesztelhető ígéreteket tartalmaznak-e. Kiderül, hogy bizonyos esetekben a kutatók nem használhatták egy az egyben a dokumentumban szereplő mondatokat, hanem ki kellett azokat egészíteniük, hogy értelmezhetőkké váljanak.

Sebők Miklós, Horváth Péter, Ondré Péter és Pál Gábor írása az ígérek teljesítését vizsgálja az MSZP és az SZDSZ, a 2002–2006-os kormánypártok vonatkozásában. Bemutatják hogy a terület irodalma szerint mikor szoktak az ígérek teljesülni: tipikusan, ha egy pártnak sikerül miniszteri tárcát szereznie az adott területen, ha az ígék több párt programjában is szerepel, és ha az ígék valaminek a fenntartására és nem a megváltoztatására vonatkozik. A próbakutatás eredményei alapján a 2002–2006-os ciklus a nemzetközi mézőny alsó közepében helyezkedik el az ígérek teljesítése tekintetében, függően attól, hogy a teljesítést hány fokozattal mérjük. A szerzők rámutatnak, hogy a 2002-es ígérek nagyobb része a ciklus első felében teljesült, és arra is, hogy nagyobb esély volt az ígék teljesülésére, ha az a társadalompolitika területére vonatkozott és az MSZP-től, nem pedig az SZDSZ-től származott. Az ismertett adatokból kiderül, hogy a tárcabirtoklás nem volt lényegi hatással az ígérek teljesülésére.

Brunczel Balázsnak az előzőektől élesen elváló fejezete arról szól, hogy mikor szoktunk „mandátumról” beszélni a politikában. Az irodalom alapján rámutat, hogy a kormánypártok általában akkor érezhetik úgy, hogy felhatalmazást kaptak, ha egyértelmű a győzelmük, és ha a kampány az ellenzékét a kormánypártoktól elválasztó kérdésekre összpontosított. De a mandátum tartalma elsősorban a véleményformálóknak a választást követő értelmezéseiben alakul ki. Ennek a megközelítésnek megfelelően a szerző a 2002-es Népszabadságot és Magyar Nemzetet veszi górcső alá. Kimutatja, hogy a választást tárgyaló cikkeknek ritkán volt közpolitikai tartalmuk, többnyire egyszerűen a Fidesz által elkövetett hibákkal magyarázták az eredményt. A lapokban megszólaló politikusok inkább hajlottak tartalmi értelmezésre, de a választások közpolitikai üzenetét ennek a csoportnak is csak a kisebbsége, 21%-a hangsúlyozta.

Szűcs Zoltán Gábor és Gyulai Attila írása vitatkozik azzal a nézettel, amely nem tartja kezelhetőnek a retorikai ígéreteket. A szerzők szerint ezek az ígérek is kutathatók, sőt kutatandók, mivel ők is információkat sűríteneek. Így ugyanúgy tartalmat adhatnak a választásoknak, mint a konkrét ígérek. A kutatók kimutatják, hogy a 2002-es MSZP-s retorikai ígérek a kormányzati aktivitásra vonatkoztak és sok volt közöttük a szubjektív jellegű, míg az SZDSZ-esek ígérek inkább a kormányzati aktivitás korlátozására vonatkoztak, és fele-fele arányban voltak objektív és szubjektív mérce szerint megítélhetőek. A pártok közötti fenti különbségek jól értelmezhetőek az etatista–libertárius és a populista–liberális tengelyek mentén.

Végül Bíró-Nagy András tanulmánya az ígéreteket a szavazótáborok jellegzetességeivel veti össze. Vizsgálatai kimutatják, hogy a 2002-es MSZP és Fidesz tábora sok szempontból közelebb állt egymáshoz, mint az MSZP-é és az SZDSZ-é. A baloldal került a kampányban a jobboldalhoz köthető kérdéseket, a nemzetpolitikát, az antikommunizmust vagy az egyházak kérdését,

de nem beszélt a cigánykérdésről sem. Míg az MSZP ígéretei összhangban voltak bázisának elvárásaival, az SZDSZ esetében komoly szakadék tátongott a kettő között: ígéretei alapján a párt egyértelműen jobboldali volt a gazdasági kérdésekben, szavazói azonban követték ezt az orientációt. Érdekes módon az SZDSZ a kulturális liberalizmusa vonatkozásában is fukarkodott az ígéretekkel, pedig ebben a dimenzióban összhangban volt szavazóival. A két párt szavazói már 2002-ben is másképpen közelítettek a rendpártiság témájához, ez a különbség azonban az elitek szintjén akkor még nem politizálódott.

KRITIKA

Az egyes fejezetek rövid bemutatás után áttérek a kutatás néhány alapvonásának értékelésére. Előjáróban annyit, hogy a kötet olvasása közben egyszerre fogja el az olvasót az irigység és az együttérzés. Az irigység azért indokolt, mert a bemutatott kutatás sok szempontból a jelenlegi politológiai kutatások zászlóshajója. Gazdag elméleti háttérre alapozott, reflektált módszertannal bíró, részletes tervvel rendelkező, az operacionalizálásra nagy hangsúlyt fektető, a különböző kutatási aspektusokat szerves egységbe tömöríteni igyekvő projektről van szó. A kutatás új empirikus eredményeket ígér, melyek közvetlenül kapcsolódnak a demokratikus berendezkedés olyan releváns kérdéseihez, mint amilyen például a politikusok autonómiája, a demokratikus visszacsatolás mértéke, a közpolitika minősége, a politikusi ígéretek és a cselekvés közötti kapcsolat, vagy a teljesítmény hatása a szavazói viselkedésre. A projekt becsatolódik a nemzetközi kutatói diskurzusba, számos innovatív megoldást mutat fel, és nagyszámú fiatal kutatónak biztosít megnyilvánulási lehetőséget. A kutatók különböző tudományos iskolákhoz tartoznak, mégis mindent megtesznek, hogy egységes keretet és nyelvet alakítsanak ki. A kutatástól a magyar társadalomtudomány új módszerek meghonosítását, és egy hozzáférhető adatbázist is remélhet.

Az együttérzést a kötet egy további dicsérendő jellegzetessége alapozza meg, az tudniillik, hogy nagyon őszintén feltárja a kutatás dilemmáit, beleértve azokat a pontokat is, ahol még nem született optimális megoldás. A kihívások jellegéről olvasva az olvasónak időnként az az érzése, hogy a kutatók csak tökéletlen megoldások között választhattak. Az elmélet gyakorlati lefordításának gondjait azonban megelőzik, és részben megalapozzák a fogalmi készlet ellentmondásai, úgyhogy az alábbiakban elsősorban ezekkel foglalkozom.

Az elméleti keretet megalapozó első két fejezet számos olyan kérdéshez szól hozzá, amely önmagában nem feltétlenül szükséges az empirikus kutatás megtervezéséhez, annak jegyében, hogy a szerzők a létező ígértvizsgálatoknál elméletileg megalapozottabb kutatást ambicionálnak. A politikai képviselő fogalomrendszerének bírálata és újjászervezése közepette azonban időn-

ként felesleges bonyodalmat okoznak maguknak. Olyan kérdésekben foglalnak állást, amikre vonatkozóan empirikus alapjuk nincs és amelyeknek a kutatás menete szempontjából kevés gyakorlati relevanciája van. Ilyen például, hogy alakítják-e a pártok a polgárok preferenciáit, a kormányok folyamatosan hozzáigazítják-e cselekedeteiket az elvárásokhoz, vagy, hogy a mandátum tartalmát végső soron a politikai osztály vagy a választók határozzák-e meg. Akármelyik válasz is szimpatikusabb a szerzőknek, ez az ígéretek konkrétségének vagy teljesítésének a mérését kevésbé befolyásolja.

De fogalmilag is nehéz követni a gondolatmenetet. A szerzők egyrészt a *mandátum* jellemzőjének tekintik, hogy nem a szavazók, hanem a politikusok határozzák meg a programokat (ezért „a mandátum fogalma nem oldható fel a közvélemény érzékenység-koncepciójában”, illetve ezért nem azonosítható a mandátum a nép által való delegálással, lásd 22. oldal), másrészt viszont, az ugyanezen az oldalon levő 1. táblázatban a programoknak a választók preferenciáiból való származtatása a *mandátumelmélet* erős változatának egyik jellemzőjeként jelenik meg.

Ugyancsak zavaró, hogy az alulról történő programalkotást hol közvélemény-érzékenységnek, hol rezponzivitásnak nevezik. De még nagyobb gond, hogy ennek a jelenségnek a státusza bizonytalan. A 31. oldal 4. táblázatában a közvélemény-érzékenység a kötött mandátum oszlopában tűnik fel. A 33. oldal 1. ábrája viszont nyilvánvalóvá teszi, hogy a közvélemény-érzékenység és a mandátum két, egymással párhuzamosan létező, különálló fogalom. Ezt sugallja a 36. oldal 5. táblázata is (igaz, most már rezponzivitás néven). Ugyanakkor a 34. oldal 2. ábrájában (ami valójában táblázat) a rezponzivitás újra a kötött mandátum alá sorolódik be. Vagyis a közvélemény-érzékenység nem mandátum, de (egyfajta) kötött mandátum.

A zavart mindkét fenti példában az okozza, hogy egy jelzős szerkezet (erős mandátumelmélet illetve kötött mandátum) nem altípust jelöl, ahogy azt a fogalomalkotás szabályai alapján várnánk, hanem a vezérfogalommal (mandátumelmélet, illetve mandátum) részben átfedő, de attól különböző fogalmat. Ennek a sajátos fogalomhasználatnak a valószínű oka az, hogy a szerzők egyszerre igyekeztek saját modellt alkotni és ugyanakkor húúnek maradni a politikai képviselőlet irodalmához, amely azonban maga is megosztott, és különböző értelemben használja ezeket a fogalmakat. Ennek eredményeképpen ugyancsak zavarba ejtő konklúzióra jut az olvasó: az erős, ideáltípikus mandátumelmélet, amely alulról jövő meghatározottságot feltételez, nem egyeztetethető össze a mandátum fogalmával (mert azt, mint fentebb láttuk, a pártok határozzák meg), ergo nem is mandátumelmélet.

Ugyancsak bonyolítja az olvasó dolgát a felelős pártkormányzás fogalmának behozatala. A felelős pártkormányzás keretében, mint megtudjuk, két párt aktivizálja a szavazókat programatikus üzenetekkel, majd felelősséget vállal a program végrehajtásért. A 20. oldalon közlik velünk a szerzők, hogy a felelős

pártkormányzás elvét ők elfogadják és az elfogadásból automatikusan következik a mandátumelmélet gyenge változatának elfogadása is. Talán arra gondolnak, hogy a mandátumelmélet gyenge változatában és a felelős pártkormányzás modelljében is a pártok jelennek meg kezdeményezőkként. Azonban az előbbinek több eleme is van, nemcsak az, hogy mi a kezdeményezés forrása, s így túlzásnak tűnik az egyikből a másikba vezető logikai ugrás.

Továbbá nem világos számomra, hogy mit értenek a szerzők az alatt, hogy ők elfogadják a felelős pártkormányzás elvét. A pártkormányzás modelljét eredetileg azok fogalmazták meg, akik ideologikusabbá akarták tenni az Egyesült Államok pártpolitikáját. „Elfogadása”, különösen, ha a kétpárti szerkezet is része a fogalomnak, nehezen értelmezhető. A pártok számára való utalások különösen problematikusak. A szerzők azt állítják (forrás megnevezése nélkül), hogy az erős mandátumelmélet sok szereplőt feltételez, míg a felelős kormányzásra épülő gyenge mandátumelmélet „néhány szereplős” logikát követ (20. oldal). Ugyanakkor a 22. oldalra lapozva azt láthatjuk, hogy a kétpártrendszer fogalma éppenséggel nem a gyenge, hanem az erős változatnál jelenik meg.

Az erős mandátum modelljét (20–22. oldal) mint az irodalomban létező fogalmat mutatják be, de konkrét forrást, ahol a modellhez tartozó jellemzők mind fel lennének sorolva, nem idéznek. Az 1. táblázat szerint (22. oldal) az erős mandátum fogalma egyszerre várja el, hogy a kormányok cselekedetei a választásokon elért elsöprő győzelemre alapulva radikális irányváltást hozzanak, és azt, hogy a kormányok a közvélemény napi változásait hűen kövessék. Ám ha a kormányok napi szinten hozzáigazítanak a politikájukat a közvéleményhez, nem lenne szükség radikális változásra. A modell tehát önellentmondásos. Miután a kutatás nem használja ezt a modellt, nincs különösebb gond, csak hát nem világos minek összerakni egy olyan inkoherens modellt, amit az ember amúgy sem akar követni.

A szerzők újra és újra elmondják (21., 35., 43. oldalak), hogy ők nem akarnak a normatív vonatkozásokkal foglalkozni, vagyis azzal, hogy a pártok a közjót szolgálják-e. Ez teljes mértékben érthető és ésszerű, nem foglalkozhatnak mindennel. A zavaró az, hogy a normatív szempontok elhagyását, együtt olyan megfontolásokkal, mint hogy a választások kontextusában foglalkoznak az ígéret teljesítésével, vagy hogy olyan választásokat is vizsgálunk, amelyek nem hoztak egyértelmű győztest, vagy hogy nem feltételeznek tökéletes informáltságot, mint egy originális elmélet jellemzőit jelenítik meg – miközben egyszerűen az ígéretkutatások szokásos és kézenfekvő paramétereiről van szó.

A kötet egyértelműen azt a benyomást kívánja kelteni, hogy szemben a szerzők által lenézett, elméletihiányosnak ítélt ígéretkutatásokkal, itt most majd deduktív alapon, a képviseletelméletek átgondolása révén fogunk eljutni az ígéretkutatás kereteihez. Azonban nem azonosítanak olyan logikailag koherens mandátumelméletet, amiből éppen az ígéretkutatás módszertana követ-

kezne, s így az olvasóban időnkét felmerül az az érzés, hogy a gombhoz varrják a kabátot. Számomra természetesebb lenne, ha a kutatás kereteit az ígéretkutatás hagyományából és a józan észből vezetnék le, majd a kutatás folyamán, illetve az eredmények interpretálásánál megvizsgálnák, hogy a képviselőtelméletek körül folyó viták szempontjából is tanultunk-e valami újat.

A kötet többi részében tárgyalt kutatói döntéseket jóval nehezebb bírálni. Ahhoz, hogy valaki meg tudja ítélni, hogy mindig a legjobb döntést hozták-e a kutatók, jobban kellene ismerni az empirikus anyagot. Az mindenesetre kiderül, hogy a kutatás nagyon tudatos, önreflexív csapatmunka keretében zajlik.

Így a továbbiakban inkább a kutatás egészének jellegét meghatározó néhány jellemzőhöz szeretnék hozzászólni. Az első maga a tárgy, az ígéret, hogy tudniillik mit is mutat annak teljesítése vagy nem teljesítése. A kötet bevezetőjében a szerkesztők, Soós Gábor és Körösi András magasra teszik a mércét, amennyiben abból indulnak ki, hogy a kutatási kérdésekre adott válaszoktól függ „hogy a demokratikus intézményeknek van-e értelme” (9. oldal).

Ez így valószínűleg túlzás. A konkrét ígérek fontosak a polgárok és a pártok közötti interakciókban, de korántsem a legfontosabbak. Ezt történetesen a szerzők által sokat idézett Manin és társai segítségével lehet megvilágítani. Ők ugyanis arról írnak, hogy a győztes *platform* válik mandátummá (Manin és társai, 29.). Miután a szavazónak nincs módja felhatalmazást adni az egyes kérdésekben felkínált megoldásokra, ezért a mandátumok nem egyes részletkérdéseken, hanem a kérdéseknek valamilyen elvek alapján összerendezett nagy csomagjain alapulhatnak csak. Ugyan a mandátumok és az ígérek egyaránt közpolitikára vonatkoznak, de az utóbbiak teljesítése nem azonos az előbbi teljesítésével. A pártok lényege az, hogy a politikát kevés számú alternatívára egyszerűsítik. Ezt maguk a szerzők is írják a 26. oldalon a felelős pártkormány kapcsán, de aztán erről az alapvető igazságról mintha megfeledkeznenek. Márpedig, ha a pártok fő (demokratikus) funkciója az alapvető irányok kijelölése, akkor a konkrét ígérek vizsgálata (felújították-e a körgyűrű déli szakaszát) igencsak félrevezető lehet a pártképviselő működésének minőségét illetően. A konkrét ígérek kapcsán ezért szerencsésebb a pártokra mint kormányzókra vagy mint problémamegoldókra, és nem mint képviselőkre gondolni.

A győztes pártok természetesen mondhatják, hogy nekik mandátumuk van konkrét ígéreteik végrehajtására, de az, hogy a választások csak személyi döntéseket hoztak vagy politikai iránymutatást is tartalmaztak, ennél általánosabb szinten és a szereplők percepciójába beágyazva dől el. Ezzel foglalkozik a kötet második részében Brunzel, Szücs és Gyulai. A 199. oldalon szereplő megfogalmazás szerint ezek a szerzők „az ígéreknek a mandátumon túli politikaelméleti értelmezését adják”. Én azonban hajlok arra, hogy éppenséggel ezeket az írásokat tekintsem a mandátumalapú logika elemzéseinek. A konkrét ígérek kutatása inkább csak lazábban kapcsolódhat a mandátum fogalmához.

A kutatás vezetőinek természetesen igaza van abban, hogy fontos, hogy mennyire konkrétak az ígéretek, és abban is, hogy a konkrét ígéreteknek vannak előnyei. De gondoljunk bele, hogy mi lenne a véleményünk arról a pártól, amelyik telepakolja programját kis jelentőségű, de konkrét ígéretekkel (két részlegre osztjuk a Zenetörténeti Archívumot, felújítjuk a Várbazárt, új helyre költöztetjük a Politikatudományi Intézetet, stb.), ezeket be is váltja, de közben jobboldali arculata ellenére baloldali politikát valósít meg, és Pacifista Párt létere háborúba viszi az országot. Más szóval, a kutatási tervből hiányozni látszik a relevancia fogalma és operacionalizálása, ami különösen aggasztó, ha a szerzők a politikai képviselőket minőségére akarnak következtetni.

JAVASLATOK

Végül, miután folyamatban lévő kutatásról van szó, néhány ötletet említenék, amivel ki lehetne egészíteni az ágendát. Először is a jelenlegi fő kérdést, miszerint „az ígéretek mekkora részét váltották valóra a pártok”, ki lehetne egészíteni „a kormányzati intézkedések mekkora része alapult ígéreten” kérdéssel. Ha például egy kormány tíz legfontosabb intézkedése közül egyik sem jelent meg ígéret formájában a kampányban, akkor a beváltott ígéretek nagy száma esetén sem mondhatjuk, hogy az ígéretek központi szerepet töltenének be a párt–szavazó kapcsolatban.

Tovább lehetne folytatni az egyes területek klasszifikációját és rájuk nézve hipotéziseket megfogalmazni. Például plauzibilis feltételezés, hogy olyan területeken, amelyek a globalizáció vagy az európai integráció által meghatározottak a pártok vagy nemigen tesznek ígéretet, vagy azt kevésbé tudják betartani. Ezáltal a nemzeti szuverenitás kérdéséhez is hozzá lehetne szólni.

Felmerülhet egy további teljesítési fokozat, a 'túlteljesítés' fokozatának bevezetése. Ezáltal a teljesítést mérő skála több információt tudna tárolni.

Fontos lenne beemelni annak a kérdését, hogy milyen alapon választanak az emberek. Mandátumról akkor beszélhetünk, ha közpolitikai alapon történik a választás, és ha a pártválasztás motivációja egybeesik a pártok célkitűzéseivel. Ha a polgárok azt mondják, hogy igen, tudok a párt ígéreteiről, és ennek ellenére rájuk szavazok, akkor az ígéretek teljesítése legitim, de nem jelzi a képviselő minőségét.

Érdekes lenne megvizsgálni, hogy az egyes politikusi személyiségek (pl. pártvezetők) szerepének súlya, a pártok ideológiai elkötelezettségének mértéke, valamint a konkrét személyek (kliensek) és csoportok érdekeit kielégítő politika hogyan korrelál az ígéretek konkrétságával. Ez a négy tényező ugyanis is négy különböző pártstratégiát jelezhet. Ugyancsak érdekes lenne megvizsgálni, hogy a konkrétság a pozicionális kérdésekre vagy a mindenki által támogatott célokra (valence issue-k) jellemző-e inkább.

BEFEJEZÉS

Semmi kétség, hogy az „Azt tették, amit mondtak?” igényesen megírt fejezetei egy nagyon komplex, izgalmas kutatásba engednek bepillantást, amely kutatásnak nyilvánvalóan rengeteg hasznos eredménye lesz. Az még nyitott kérdés, hogy a projekt meg tudja-e ragadni a képviselő jellegét és minőségét, de az már most is jól látható, hogy fel fogja tárni a pártok kommunikációjának egy fontos szeletét és megmutatja, hogy szavatartók-e a pártok.

A fentebb tárgyalt projekt tehát mindenképpen nagy ígéret. Néhány év múlva kiderül, hogy teljesül-e. A jövő ígéretkutatói majd minden bizonnal ítéletet mondanak róla.